

Dé vraag voor de politiek: hoe gaan we de fouten van 35 jaar marktwerking repareren?

TROUW 2/11/23

Op 'bedrijventerrein Nederland' is het precaire evenwicht tussen private en publieke voorzieningen de afgelopen 35 jaar teloorgegaan, vindt Klaas van Egmond.

De komende verkiezingen gaan over de vraag of we de neoliberale overdrijving van de jaren negentig alsnog willen corrigeren. Na de val van de Berlijnse muur in 1989 en daarmee het mislukken van het communistische experiment in het oosten, werd in Den Haag de privatisering van Nederland op touw gezet. Onder het principe van 'markt, tenzij' werden bijna alle publieke taken naar de private markt gebracht. Tenzij wetenschappelijk kon worden aangetoond waarom dat niet zou kunnen.

Wetenschappers die met het oog op zowel economie als milieu meer zagen in selectieve economische groei, werden in hoge Haagse kringen als 'stalinistisch' afgedaan. In lijn met de privatisering werd gekozen voor onbegrensde groei: de natuurlijke grenzen van de economische productiefactoren arbeid, kapitaal, technologie en milieu moesten structureel weggenomen worden. Dat lukte door een kleine miljoen arbeiders uit het buitenland te halen, door het drukken van geld (kapitaal) over te laten aan private banken en technologisch (industriële) onderzoek onder te brengen bij universiteiten.

De beperkingen in ruimtelijke ordening en milieu werden 'opgelost' door het gelijknamige ministerie op te heffen. Nederland was een bedrijventerrein geworden, waar winst moest worden gemaakt voor aandeelhouders die weinig tot niets bleken te geven om duurzaamheid.

Alles te koop

Nu, 35 jaar later, weten we hoe dit neoliberale experiment in het Westen is afgelopen. Zoals verwacht zijn we hardhandig tegen de fysieke, sociale en bestuurlijke grenzen van de onbegrensde groei aangelopen. Terwijl in het vroegere communistische oosten niets te koop was, is in het huidige neoliberale westen alles te koop. Buitenlandse private equity investeerders kopen alles op, van energievoorziening tot kinderopvang.

In plaats van ons bij de komende verkiezingen te laten meeslepen in non-discussies over de vraag in welk jaar in de verre toekomst we het klimaat-, het

stikstofprobleem en het woningtekort hebben opgelost, zouden we het nu moeten hebben over de vraag hoe we de enorme fouten van 35 jaar geleden gaan corrigeren.

In de eerste plaats gaan we dan bewust kiezen welke soort bedrijvigheid we wel willen, en welke niet. Ook kunnen we om duurzaamheidsredenen besluiten in Nederland te produceren in plaats van elders in de wereld. Als we bijvoorbeeld hier milieuverantwoorde landbouw willen, dan zorgen we dat de boeren die dat doen een goed inkomen hebben. De overheid dwingt dat in de vrije markt af via heffingen en het in rekening brengen van de 'echte' prijzen. Op die manier kan die overheid haar richtinggevende rol weer op zich nemen.

Wij-gerichtheid

In de tweede plaats nemen we plechtig afscheid van de neoliberale 'markt, tenzij'-ideologie van de jaren negentig. En we houden ons eveneens ver van het even onzinnige 'overheid tenzij'-principe. Want in de menselijke natuur ligt naast een individuele ik-gerichtheid een collectieve wij-gerichtheid besloten. Omdat moraliteit volgt uit onze menselijke natuur, hoort er een vrij precies evenwicht te zijn tussen wat van mij is en wat van iedereen. Geprivatiseerde voorzieningen worden dan weer publiek, zoals de energievoorziening, de kinderopvang en het drukken van geld.

Dat delicate evenwicht tussen het publieke en het private deel van de samenleving heeft alles met moraliteit te maken. Maar op het bedrijventerrein Nederland was in de afgelopen 35 jaar geen behoefte aan visie en dus ook niet aan een moreel kompas.

Daarmee blijft uiteindelijk de vraag over of we een bedrijventerrein zijn waar we leven om te werken, of een gaaf land waar we werken om te leven. Er staat op 22 november een nieuwe generatie Kamerleden, en dus ook politieke en regeringsleiders, klaar om die meest wezenlijke vraag met nieuw elan te beantwoorden en die andere, gedateerde vragen te negeren.

[Klaas van Egmond, hoogleraar Milieu & Duurzaamheid Universiteit Utrecht](#)